

Taka je torej v glavnih obrisih prva sinteza slovenskega književnega in kulturnega življenja v starejši dobi. Jasno je, da čez noč ni mogla nastati. Mnogo težaškega dela je bilo treba prej opraviti in večji del ga je opravil v 23 letih Kidrič sam. Njegove znanstvene razprave, monografije in biografije, recimo od Trubarjeve biografije (v celjski Domovini 1908) pa tja do Razvojnne linije slovenskega preporoda (v Razpravah V—VI, 1929) jasno kažejo, kako sistematično si je utiral pot: vsi njegovi tiski (v kronološkem redu so zbrani v pravkar izšli Zgodovini slovenske univerze 512—514) tvorijo celoto brez ponavljanj; dognanja v njih je mogel skoro brez korekture sprejeti v svojo knjigo.

Predsodek pred slovstveno zgodovino v šolski knjigi, ki je naše izobražence oviral, da se zanjo niso dovolj zmenili, je z Matično publikacijo, vsakomur dostopno tako glede stroškov kakor glede lahko umljivega prikazovanja, odstranjen. Pa tudi v šolo bi sodil tak način obravnavanja naše slovstvene in kulturne zgodovine, ker bi dijak utegnil več pridobiti od sinteze kot od biografij in bibliografij.

Nekaj tiskovnih pomot je zabeleženih zadaj na platnicah; na str. 111 je treba letnico 1688 kot začetek verskih iger v Rušah popraviti v 1680 (prim. Slov. biogr. leksikon 373); na straneh 62, 64 in 68 mora stati zaradi doslednosti nad črto »protestantske (knjige)« in ne »slovenske«. Praktična novost so letnice brez pike in brez označbe »leta«, oziroma »l.». M i r k o R u p e l.

Dóktorja Francéta Prešérna Zbrano delo. Uredila Avgust Pirjevec in Joža Glonar. V Ljubljani MCMXXIX. Založila Jugoslovanska knjigarna. Strani XXXI + 295.

Spričo pomembnosti, ki jo ima za nas Prešernovo delo ne le po posameznih pesmih, ampak v celoti, smo že dolgo želeli take izdaje Prešerna, ki bi v eni knjigi obsežala celokupno njegovo pisano in tiskano izročilo, izdaje, ki ne bi bila le podoba svoje dobe in razmer, ampak nepotvorjen obraz pesnika. Generacijam pred nami iz zunanjih in notranjih razlogov ni bilo dano, uresničiti teh stremeljenj, in pričujoča knjiga je prvi poskus, dati vsega Prešerna. Kako je ta poskus uspel?

Od Uvoda k Prešernovemu Zbranemu delu bi pričakovali, da bi nam dal še v nekem bistvenejšem kot zgolj aritmetično dobesečnem smislu vsega Prešerna. Iz življenja in dela pesnikovega naj bi povzel njegov duševni lik, očrtal vznik, rast in dozorev umetnika in pokazal slovenski značaj in občečloveški pomen njegove umetnosti. Obenem pa naj bi bil pojasnilo in dopolnilo vsej izdaji. Teh pričakovanj Pirjevčev uvod ni izpolnil. Je le bled in nedoločen očrt Prešerna in dobe, ki priča, da ga je avtor napisal, preden se je doboril do lastnega odnosa k pesnikovemu svetu. Tam, kjer naj bi segel v globino človeškega, zabrede naravnost v banalnost in si mora pomagati s kurioznimi stilizmi in splošnimi stavki. Taki so odstavki, kjer se na primer ustavi ob Prešernovem iskanju žene, ali kjer se razgovori o posameznih pesnitvah ali o značaju pesnikove umetnosti. Slovenstvo se menda Prešernu indirektno sploh odreka, češ, da je »objektiven, misleč duh, ki ni vezan ne na kraj, ne na čas, ne na narod in ne na osebo« (str. XXXI.). Značilno je, kako se avtor loteva Prešernovega problema od najrazličnejših strani, ne da bi tudi eno samo vsaj sumarično obdelal, na primer o pesniških oblikah (str. XV.) ali o motivih (str. XVIII.). Ker je brez hrbtenice, ga tudi literatura o Prešernu ni mogla podpreti, ampak ga le še duši, čeprav se dá dokazati, da je ni vse pregledal.

Ta uvod še zdaleka ni izraz sedanjih dognanj in doživetij ob Prešernu. Bolj od vsega se je maščevalo, da sta šla urednika mimo Žigona. In vendar

pomeni Žigon razdobje v razvoju prešernoslovja in v zgodovini naše literarne vede sploh. Z municijoznim delom in veliko potezo hkratu nam je odprl pot v posebnost Prešernovega ustvarjanja. Po tenkočutni analizi, ki ji dotlej ni bilo para v domači in morda tudi v tuji literaturi ne, je pokazal veličino in moč uma, ki ni privzel pustih poetičnih shem, ampak prodril v zadnje bistvo pesniških forem, jih oblikoval v dovršene organizme in jim iz lastnega dodajal novih. Razgrnil nam je Prešernovo notranjo pot in nas prepričal o nujnosti te poti. Poleg vse znanstvene akribije se javlja v Žigonovem delu duh, ki res ume prisluhniti utripom neiztrohnelega srca, jim odkriti najintimnejših lepôt. Ker so izraz živega in čistega razmerja k umetnikovemu ustvarjanju, združenega s posebno tenkoslušnostjo in pronikljivostjo do najtršega jedra, so nam danes Žigonovi spisi o matematični arhitektoniki razodetje; da niso bili razodetje pred četrto stoletjem, ko so prvi izšli, je mogoče razumeti le iz stremljenj tistega časa. V dobi, ki so v njej še odmevala gesla zamrlega naturalizma, protivnega skoraj vsakemu oblikovanju, in gesla, oblikovno popolnoma anarhične dekadence, ob generaciji, ki je bila pravkar strla dogmatični formalizem Gregorčičevega epigonstva, v vzdušju, ki je bilo nasprotno vsemu, kar diši po učenosti in davninah, se je moralo zdeti znanstveno utemeljeno samostojno Žigonovo izsledovanje matematične arhitektonike kot starokopitno profesorsko obnavljanje šablonskih pravil iz zaprašenih poetik. Še danes se spričo postulatov o svobodi in neposrednosti umetniškega doživljanja v mnogoterih smislih upira misel, da bi bil največji genij slovenstva »štel verze«. Toda princip zavestne matematične arhitektonike je neutajljiv* in tvori bistveno komponento Prešernovega oblikovanja. Kdor hoče mimo Žigonovih dognanj, ne pride niti do propilej Prešernove umetnosti. Le če se z ugotovitvami o arhitektoniki strnejo opazovanja te vrste, kakršne sta pisala

* Princip zavestne matematične arhitektonike pri Prešernu nikakor ni tako preprosto neutajljiv, kakor trdi pisec zgornjega poročila. V večini primerov vsaj, s katerimi je dr. Žigon skušal podpreti svojo teorijo, ta princip ni izveden, kakor je to dokazal prof. Kidrič. Po principu matematične — ali bolje: neke grobe številčne arhitektonike so pisali morda pisci aleksandrinske in drugih dekadentnih dob; pa to niso bili umetniki. Prešeren je po konciznosti in plastičnosti izraza ter po izrednem kompozitorskem daru klasik, ne romantik. Strnjena logičnost, disciplinirana ekonomičnost, smiselna zgrajenost njegovih pesnitev pa je zavedla nekaj naših prešernoslovcev, da so skušali z neko sila preprosto številčno shematiko prodreti v bistvo Prešernove forme in njegovega celotnega umetništva. Ta shematičnost je zakrivila, da se je marsikateri njegovi pesnitvi organsko in idejno morala delati sila. Vprašanje je namreč, ali se da čustvena in idejna proporcionalnost lirične pesmi meriti z istimi merili, kakor produkti likovne umetnosti. Gotovo pa je vsaka umetnina tudi arhitektonsko umotvor. Vsak umetnik se — zavedno ali nezavedno — ravna po principih neke arhitektonike, ki pa je, kakor znanstveniku njegova metoda, docela njegova individualna umetniška last in se v vsaki umetnini podreja čustveni in idejni vsebini umotvora. Izločiti vsako apriorističnost naziranja, zrahljati pretogo naprežanje doktrine, odstraniti medsebojna nesporazumljenja, ohraniti si zdrav skepticizem v ljubezni do mistične sile števil kakor tudi v obožavanju čistega razuma pri raziskovanju Prešernovega ustvarjanja — bo nalôga bodočih prešernoslovcev. Med njimi, ki naj v sporno vprašanje Prešernove arhitektonike prinese novih važnih in tehtnih osvetljenj, seveda podprtih z dokazi, mora biti tudi mladi pisec, čigar mnenje priobčuje uredništvo zgoraj. — Opomba uredništva.

o Prešernovem ritmu Oton Župančič v Ljubljanskem Zvonu 1917., str. 277 sl., in dr. Ivan Pregelj v Času 1919, str. 214 sl., se je mogoče približati sintetični oznaki Prešernove stilne svojstvenosti. S tega vidika je pričujoča izdaja Prešernovih poezij velik korak nazaj. V nasprotju s svojim uredniškim vodilom sta urednika v drugem delu elegije Dem Andenken des Matthias Zhop nadomestila dve tercini s petimi iz prvotnejše redakcije in tako razdrla Žigonov obrazec. Pirjevec v Uvodu matematične arhitektónike niti ne omenja. Enako sé mu ne zdi vredno govoriti o ritmu sploh, tem živcu vsake umetnine, ali o kompoziciji celote Poezij. Zategadelj je knjiga pod višino današnjega prešernoslovja. Zlasti se vrednost Uvoda krči do brezpomembnosti tem bolj, ker ta Uvod ni pojasnilo svoji zbirki in ker se tudi ne odlikuje po solidnosti, ki je sicer vrlina Pirjevčevih spisov. V mislih imam številne netočnosti in vrzeli, od katerih naj le nekatere naštejem. Ako bi bil avtor pazljivo prebral doktorja Fr. Kidriča Prešernove odklonjene prošnje za advokaturo, ne bi trdil, da je Prešeren veljal za freigeista še z dunajskih let (str. XII.). Ni res, da je Prešeren zbolel šele novembra leta 1848. (str. XIII.). Janzenistični pokret in njega psevdोजanzenistični odrastki se sploh ne omenjajo, čeprav je govor o ozkosrčni miselnosti tedanje duhovščine (str. XIX./XX.). Sonetje nesreče niso nastali v Julijini dobi (str. XVIII.), ampak pred njo in Prešeren se ni bavil s snovjo za novelo šele po Krstu (str. XXV.), ampak tudi prej, saj piše že 14. III. 1853. Čelakovskemu: «Jest imam že davno eno novelo osnovano.» (Stran 256.) — Z vsebinsko praznoto in miselno mahedravnostjo se ujema slog Uvoda, ki je brezoseben in papirnat, deloma nabrekel od nepotrebnih stilizmov in zbroden s tujkami, vse v okusu nemškega znanstvenega sloga iz polpreteklosti. Zadostuje en sam klasično svarilen zgled: «...tu reagira misleč duh pesnika na kompleks vtisov iz zunanjega sveta» (str. XVI.). Sicer pa je jezik korekten motijo le nekateri germanizmi: sklenil svoj spis (str. XXII.), ko se je odigraval boj (str. XXIII.), v nagli zaporednosti (str. XXVIII.). Dosledno se napačno uporablja veznik «nego».

Pirjevčev sestavek ne zadovolji kot uvod v ljudsko izdajo, še manj pa more veljati za novo znanstveno formulacijo zastavljene naloge. V zbirki sami pa se močno čuti neskladje med uredniškimi načeli; knjiga je zamišljena kot ljudska izdaja, vendar zamisel ni dosledno izvedena ter se bije s historično rešitvijo problema, na kar je opozoril že Koblar v DS 1929. Pri urejanju pesmi bi se bilo treba opreti predvsem na pesnikovo lastno ureditev. Prešeren sam je prvotno nameraval dodati Poezijam Nameček nemških in ponemčenih poezij. Slovenskih Poezij strnjeno kompozicijo ponovi niz nemških pesnitev, seveda nekoliko manj niansirano, ker je manj nemških pesnitev. Dasi je ta Nameček samostojen in v sebi zaokrožen, ne smemo pozabiti, da je urejen s posebnim ozirom na Slovenske Poezije. Nujno je torej, da pride v zbirko, ki obsegaj vse Prešernove pesnitve v obeh jezikih, takoj za nedotaknjenimi Poezijami nedotaknjen Nameček. Zakaj tudi kompozicija Poezij je Prešernovo delo, in ne najmanj pomembno. Izdaja, ki to uredbo ruši, ni niti celotna niti pristna. (Ločiti bi smel urednik Nameček od Poezij kvečjemu tedaj, ako bi vso zbirko razdelil na dve glavni skupini: slovenske in nemške pesnitve. Tedaj bi vzel tam Poezije in tu Nameček za osnovo, na katero bi se oslonile ostale pesnitve. Opozorim pa, da je ta delitev nebistvena, ker so Prešernove pesmi po jeziku pač slovenske in nemške, po substanci pa vse — slovenske.)

Pričujoča izdaja hoče biti historično zvesta obnova Prešernovega dela. Urednika sta se držala zadnje pesnikove redakcije, jezika nista nikjer modernizirala. Več Prešernovega duha kot v starinskem jeziku pa je v ureditvi

pesmi. Te pa urednika, žal, nista spoštovala. Odtrgala sta Nameček od Poezij in vmes nagnetla Dodatek slovenskih poezij in še Ljudske posnažene. Pesnikova zasnova celote je s tem razbita, med obe polnorodni Prešernovi zbirki pa je vrinjen neorganični dodatek z večinoma neliterarnimi produkti in ljudske «posnažene», ki so poleg Prešernove umetnosti heterogena sestavina, če odštejemo samostojne Prešernove prepesnitve; te pa niso več Ljudske pesmi (prim. Žigon A., Lepa Vida, DS 1927). Hibo pa sta urednika še povečala. V Nameček sta namreč sprejela vse nemške pesnitve, ne da bi za sonetom Wohl ihm, dem fremd geblieben das Erkennen z najmanjšo zarezo zaznamenovala, da se tam neha pravi Nameček, tisti, katerega je hotel Prešeren priključiti Poezijam. Človek mora biti že učen prešernoslovec, da se znajde v labirintu nemških pesnitev, v katerem zaman iščeš enotnega uredniškega vodila. Med naslovi je popolna anarhija, nekateri so pristni, drugi fingirani, deloma nemški, deloma slovenski, ponekod jih sploh ni. Strani 234 do 240 so ena sama tipografska zmešnjava.

Enotnost knjige rušijo tudi nedoslednosti v ortografiji. Premalo se je upoštevalo, da Prešeren ni sam opravil korektur za Poezije. — Da je Parizina prevod iz Byrona, in sicer fragment, nista urednika nikjer povedala; to zveš le, če slučajno bereš drugo pismo Čelakovskemu (str. 263). — Že drug kritik je opozoril, da to Zbrano delo vendar ne obseza vseh Prešernovih pesnitev. Močno je prizadeta celotnost knjige pri Pismih, ne toliko zaradi izpuščenega postskripta, ampak zlasti, ker urednikoma nista bili dostopni pismi grofu Auerspergu. Tudi tu ureditev ni brezhibna (prim. dr. Fr. Kidrič, LZ 1927, str. 454).

Zunanost knjige je lična in radi priročnega formata zelo prikupna. Vendar je bilo treba marsikaj žrtvovati, da se je obsežno gradivo stisnilo v ozki volumen. Najbolj je trpelo lice sonetov. Ker ni odmerjena vsakemu sonetu posebna stran, bi bilo najprikladneje, da bi prišla dva cela soneta na eno stran; kitice bi urednika lahko opustila in jih označila le s tem, da bi vsak prvi verz strofe pomaknila iz vrste na levo. Strani s soneti bi bile mirnejše in preglednejše.

Knjiga žal ne ustreza vsem literarno kritičnim, filološkim in tipografskim zahtevam ter je zlasti nje enotnost precej omajana, vendar nam je v marsičem dobrodošla. Vredno nadomešča Pintarjevega slovenskega in nemškega Prešerna; pisma so sploh tu prvič zbrana. Uporabnost knjige povečuje prirejano abecedno kazalo naslovov in začetkov. Izpuščene pesmi so povečini tako neznatne, da le lahko govorimo o celotnem Prešernovem delu; težje pogrešamo nekatere važne variante priobčenih pesmi, ki pa so radi omejenega prostora menda morale odpasti.

Končno pa ne smemo zamolčati misli, ki se vsiljuje vsakomur, kdor primerja to Prešernovo Zbrano delo s programom, katerega je v LZ 1927., str. 454 sl., naznanil prof. dr. Fr. Kidrič o izdaji, katero pripravlja za Tiskovno zadrugo. Zdi se, da sta si morala urednika ta program skoro prisvojiti in tako ugoditi zahtevam svojega založništva. Neumestno je, pri naših razmerah kopirati enako ali tudi le podobno zamišljene izdaje pesniških del. Sicer pa programa radi izpremenjenih pogojev ni bilo mogoče dosledno izvesti in znanstveno kritična izdaja Prešernovega dela bo kljub vsemu novost, ki jo težko pričakujemo.

P e t e r P a j k.

Bogumil Vošnjak: U borbi za ujedinjenu narodnu državu. Utisci i opažanja iz doba svetskog rata i stvaranja naše države. 1928. Naklada Tiskovne zadruge u Ljubljani, izdavačke knjižare Gece Kona u Beogradu i izdavačke knjižare Z. i V. Vasića u Zagrebu.